

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

חלוקת קרואים בקריאת התורה בראש חודש

(שנינו): בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה וכו'.

(כ"א ב') בעא מיניה עולא בר רב מרבא: פרשת ראש חודש כיצד קורין אותה: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי",¹ דהויין תמניא פסוקי, היכי נעביד? ניקרי תרי (שני אנשים) תלתא תלתא פסוקין? פשו להו תרי (יישאר שני פסוקים מהפרשה), ואין משיירין בפרשה פחות משלושה פסוקין! ניקרי ארבעה ארבעה? פשו להו שבעה, "וביום השבת" הויין תרי, "ובקראשי חדשיכם" הויין חמשה. היכי נעביד? ניקרי (שלישי) תרי מהא וחד מהנך? אין מתחילין בפרשה פחות משלושה פסוקים! ליקרי תרי מהא ותלתא מהך? פשו להו תרי!

(כ"ב א') רב אמר: דולג (השני חוזר ומתחיל פסוק שגמר בו זה שלפניו).

ושמואל אמר: פוסק (הראשון קורא חצי מהפסוק השלישי ופוסק).

רב אמר דולג, מאי טעמא לא אמר פוסק? קסבר כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנן לא פסקינן ליה.

ושמואל אמר פוסק, מאי טעמא לא אמר דולג? גזירה משום הנכנסין (שישמעו השני מתחיל פסוק זה, ויאמרו לא קרא ראשון אלא שניים) ומשום היוצאין (שישמעו רק הראשון קורא שלושה פסוקים, ויאמרו השני יקרא שניים).

שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף: הלכתא מאי?

שלח ליה: הלכתא דולג, ואמצעי דולגן.

שיטות הראשונים

דולג ואמצעי דולגן: רס"ג, רי"ף, רמב"ם, רשב"א, רא"ש, וראשונים רבים ביארו, שבראש חודש העולה השני קורא שוב את הפסוק השלישי של העולה הראשון.² הרמב"ן חלק עליהם³ וביאר שרב ושמואל נחלקו במעמדות ולא בראש חודש,⁴ ובראש חודש כל קורא יקרא שלשה פסוקים, והעולה השני או השלישי יקראו רק פסוק או שניים מפרשה

1. במדבר, פר' פנחס, כחב.

2. ואע"ג דאיכא אכתי משום נכנסין כקושייה, מכל מקום אי קרי שלישי וביום השבת וחד פסוקא ובראשי חדשיכם איכא גזירות טובא דאיכא למיגזר בקריאת השלישי ובקריאת הרביעי, דאיכא מאן דמשכח בכניסתו לשלישי כשהוא קורא אותו פסוק של ובראשי חדשיכם וסבר דבראש הפרשה התחיל דאם לא כן למה לא פסק בסוף פרשת וביום השבת כדרך הקוראים שפוסקים בסוף פרשה, ואיכא מאן דנכנס בהתחלת קריאת הרביעי וכדחזי ליה מתחיל בפסוק שני סבר דקמא לא קרא אלא חד פסוקא, הלכך דולג דליכא חששא אלא בנכנסין בקריאת השני לחוד וכל היכא דאפשר לתקוני מתקנינן. רשב"א. ור' ר"ן.

3. ואני תמה על לבם של ראשונים שהיה כפתחו של אולם, מה הרויחו בדילוג הזה, והלא אותה חששא ואותה גזרה שחששו לה בגמרא שקוראין על הסדר, אף בדילוג הזה במקומה עומדת. שהרי הנכנסין כשיראו השני מתחיל בפסוק ג' שבפרשה יאמרו לא קרה ממנו הראשון אלא שני פסוקים, ומה הועילו חכמים ז"ל בתקנתן בדילוג הזה, וזה דבר ברור הוא, דכשם שאין מתחילין בפרשה פחות משלושה פסוקים גזרה משום הנכנסין, כך אין הקורא מתחיל לקרות בפחות משלושה פסוקים המשיירין בפרשה שלמעלה, גזירה משום הנכנסין, שהיא הגזירה הזו בעצמה. רמב"ן.

4. וכן כתב רש"י (כ"ב א', ד"ה הלכתא מאי) שפסק הגמרא נאמר על מעמדות ולא על ראש חדש. והראשונים האחרים הקשו על כך: דאטו רבה הוצרך לשאול הלכתא למשיחא? ורב יוסף מי אמר הלכתא דולג ואמצעי דולג לכדאתי משיחא? והלכתא לא משמע

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אחת.⁵ במסכת סופרים מופיע ששני העולים הראשונים קוראים שלשה פסוקים, הקורא השלישי חוזר על הפסוק האחרון שקרא השני. והשו"ע פסק כרוב הראשונים.⁶

שולחן ערוך

(או"ח הלכות קריאת ספר תורה, סימן קלח)

א. הקורא בתורה לא ישיר בפרשה פחות מג' פסוקים, מפני היוצאים אז מבית הכנסת שיאמרו: העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים; וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים, מפני הנכנסים אז בבית הכנסת שיאמרו: שלא יקרא הראשון אלא ב' פסוקים. הגה: ואין חלוק בין פ' פתוחה לסתומה; ופרשה שאינה רק ב' פסוקים, מתר לשיר בתחלה ולהפסיק שם (תרימת הדשן סימן כ"ב). ויכון שיתחיל תמיד לקרא בדבר טוב, ויסים בדבר טוב (אור זרוע ומימוני פרק י"ג מה"ת) וע"ל סימן תכ"ח.

(או"ח הלכות ראש חודש, סימן תכג)

ב. וקורא הפה"ג פסוקים שהם: וידבר, צו, ואמרת. ולוי חוזר וקורא ואמרת וקורא את הפכ"ש אחד, ועשירית האיפה. וישאל קורא עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם. ורביעי קורא ובראשי חדשיכם, עד סוף.

מספר העולים לתורה בתענית צבור

(שנינו): זה הכלל כל שיש בו מוסף וכו'.

(כ"ב א') איבעיא להו: תענית צבור בכמה? ראש חודש ומועד דאיכא קרבן מוסף ארבעה, אבל הכא דליכא קרבן מוסף לא. או דלמא הכא נמי איכא מוסף תפילה (תפלת עגנו ברכה יתירא).

(כ"ב ב') תא שמע, זה הכלל: כל שיש בו ביטול מלאכה לעם (כשמאחרים בשהייה בבית הכנסת), כגון תענית צבור ותשעה באב, קורין שלושה. ושאין בו ביטול מלאכה לעם, כגון ראשי חדשים (שאין בו כל כך ביטול מלאכה, שאין הנשים עושות מלאכה בהם) וחולו של מועד, קורין ארבעה. שמע מינה.

(ואמרינו) נקוט האי כללא בידך: כל דטפי ליה מילתא מחבריה (שעודף בו דבר על חברו), טפי ליה גברא יתירא. הלכך בראש חודש ומועד דאיכא קרבן מוסף, קורין ארבעה. ביו"ט דאסור בעשיית מלאכה, חמישה. ביום הכפורים דענוש כרת, שישה. שבת דאיכא איסור סקילה, שבעה.

אלא למאי דצריכינן השתא. רשב"א.

5. הילכך קורין כדרכן, או שנים הראשונים שלושה שלושה, והשלישי שניים מפרשה ראשונה ושל פרשה שניה. או שניים הראשונים כל הפרשה, והשלישי שניים של פרשה שניה ופסוק אחד משלישית, ואין קפידא בדבר. רמב"ן.

6. או"ח תכג. אולם הגר"א גרס אחרת במסכת סופרים ופסק כמותה, וכך גרסתו: קורא ג' בקרבן תמיד, הראשון קורא "וידבר" "צו" "ואמרת", והשני קורא את "הכבש האחד" "ועשירית" "עולת" "ונסכו" "ואת הכבש", והשלישי חוזר למעלה וקורא "עולת תמיד" "ונסכו" "ואת הכבש" "וביום השבת" "עולת שבת", מפני שאמרו אין קוראין בפרשה פחות מג', ויש אומרים אין משיירין בפרשה פחות ג'. ויש להעיר על דברי הגר"א שהכריע כשיטת הרמב"ן, שכן לכאורה הרמב"ן לא פסק בדיוק כדבריו, וגם גרס אחרת במסכת סופרים. וצ"ב. מקורות: הלכות פסוקות (סדר פרשיות שלימים טובים והפטרות שלהן). רס"ג (מובא בעתים סי' קפה). רי"ף ור"ן (יב ב בדפיו). רמב"ם (הל' תפילה יג, ד). רשב"א (כ"ב א'). רא"ש (סי' ג). רמב"ן (חיל, כ"א ב').

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

מלאכה בראש חודש: תוספות, מרדכי, רבינו ירוחם שבלי הלקט, ומאירי, כתב שנשים אסורות לעשות מלאכה בתורת מנהג.⁷ **הריטב"א** כתב שבזמן הראשונים נהגו שגם הגברים אינם עושים מלאכה בראש חודש.⁸ ר"י כתב שמלאכה כבידה גם גברים אסורים לעשות.⁹ וכתב **רבינו ירוחם** שאין לחלק בין המלאכות אלא כל המלאכות אסורות לנשים.^{10, 11} והשו"ע פסק שזה מנהג טוב.¹²

מלאכה בחודש מלא: הרוקח כתב שגם כשהחודש מלא, אין לנשים לעשות מלאכה בשני הימים. ושבלי הלקט כתב שהדבר תלוי במנהג.¹³

שולחן ערוך

(או"ח הלכות ראש חדש, סימן תיז)

א. ראש חודש מתר בעשיית מלאכה, והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא מנהג טוב. הגה: ואם המנהג לעשות מקצת מלאכות ולא לעשות קצתו, אזלין בתר המנהג (בית יוסף).

נפילת אפיים

(כ"ב ב') רב איקלע לבבל בתענית צבור. קם קרא בספרא (בס"ת). פתח בריך, חתם ולא בריך. נפול כולי עלמא אאנפיהו, ורב לא נפל על אנפיה.

7. ולמדו זאת מהאמור בפרקי דרבי אליעזר (פרק מה): ויאמר אהרן פרקו וגו', שמעו הנשים ולא רצו ולא קבלו עליהן ליתן נזמיהם לבעליהן, אלא אמרו להם: לעשות שקוף ותועבה שאין בו כח להציל לא נשמע לכם. ונתן להם הקב"ה שכרן בעולם הזה, שהן משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים.
8. כמו שכתוב בדוד ויהונתן (שמואל א כ, יט) אשר נסתרת שם ביום המעשה, שהיה יום שלפני ראש חודש, כדכתיב (שמואל א כ, יח) מחר חדש, למימרא דחודש עצמו אינו יום מעשה להם. ריטב"א.
9. מדכתיב אשר נסתרת שם ביום המעשה ותרגם יונתן ביומא דחולא והתם גבי ראש חודש קאמר, וקרי לערב ראש חודש 'יום המעשה', אלמא ראש חודש לאו יום המעשה הוא. מרדכי.
10. והב"י העיר על דבריו שאולי מעיקר המנהג היה שאסורות רק במקצת המלאכות.
11. והרא"ש כתב: ומתרגום יהונתן משמע **שהיו פורשין** ממלאכה בראש חודש, שהרי תירגם "אֲשֶׁר נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה" (שמואל א, כ, יט), דאיטמרת תמן ביומא דחולא, ובראש חודש הוה קאי, וקרי יום שאינו ראש חודש יום המעשה, מכלל דראש חודש לאו יום המעשה הוא. ובתוספות הרא"ש (שבת כ"ד א') כתב שיש מקומות שנהגו האנשים שלא לעשות מלאכה בראש חודש. ובפסקיו במקום אחר (מועד קטן פרק א סימן א) כתב שזהו מנהג נשים.
12. או"ח תיזא. וכתב המשנ"ב (ס"ק ב), אבל אם נהגו אנשים, אין זה מנהג כלל. מקורות: תוספות (מגילה כ"ב ב'; חגיגה י"ח א'; ראש השנה כ"ג א'; שבת כ"ד א'). מרדכי (סי' תתו). רבינו ירוחם (נתיב יא ח"א). ריטב"א ומאירי (כ"ב ב'). רא"ש (סי' ד). ר"י (הו"ד במרדכי). שבלי הלקט (סי' קסט).
13. והמשנ"ב (תיזא, ס"ק ד) הביא דבריהם, וכתב, דאף לדעת שבולי הלקט התולה במנהג המקום, אין להם להקל רק יום א' של ראש חודש, שהוא השלמת חודש העבר; אבל לא ביום ב', שהוא עיקר ראש חודש. מקורות: הרוקח (סי' רכח). שבולי הלקט (סי' קסט).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מאי טעמא רב לא נפיל על אפיה?

רצפה של אבנים היתה, ו**תניא**: "וְאֵבֶן מִשְׁכֵּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ"¹⁴, עליה אי אתה משתחוה בארצכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש. כדעולא, דאמר עולא: לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד.

אי הכי, מאי איריא רב? אפילו כולהו נמי (אסורים לנפול על פניהם)!

קמיה דרב הואי (רצפת האבנים היתה רק לפני רב).

וליזיל לגבי ציבורא ולינפול על אפיה.

לא בעי למיטרח ציבורא (שאם ילך, יעמדו מפניו).

ואיבעית אימא, רב פישוט ידיים ורגליים הוה עביד (כשהיה נופל על פניו, ושאר הציבור לא היו עושים כן). וכדעולא, דאמר עולא: לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגליים בלבד.

וליפול על אפיה, ולא ליעביד פישוט ידיים ורגליים!

לא משני ממנהגיה (לא היה רוצה לשנות ממנהגו).

ואיבעית אימא, אדם חשוב שאני.¹⁵ כדרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, דכתיב¹⁶ "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קָם לָךְ (לְמַה זֶה אַתָּה נֹפֵל עַל פְּנֶיךָ)".

תנו רבנן:

קידה על אפים, שנאמר:¹⁷ "וַתִּקַּד בֵּית שֹׁבַע אַפִּים אֶרְצָךְ".

כריעה על ברכים, וכן הוא אומר:¹⁸ "מִכְרַעַעַל בְּרַכְיֹו".

השתחוואה זו פישוט ידים ורגלים, שנאמר:¹⁹ "הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמָּךְ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרְצָה".

אמר רב חייא בר אבין: חזינא להו לאביי (כ"ג א) ורבא דמצלי אצלווי.

14. ויקרא, פר' בהר, כו,א.

15. לפי רש"י תירוץ זה הוא השלישי העונה על השאלה המקורית, מדוע רב לא נפל על פניו (שלא כשאר העם). וסובר רש"י בביאור הגמרא שאדם חשוב אינו רשאי ליפול על פניו אלא כ"כ בטוח במעשיו שנענה בתפלתו. ודעת הרמב"ם להיפך, שרק אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, אם הוא חשוב כיהושע בן נון. ותירוץ זה אינו על השאלה המקורית מדוע לא נפל רב על פניו, אלא על השאלה בסוף: וליפול על אפיה ולא ליעביד פישוט ידיים ורגליים. ור' להלן.

16. יהושע ז,י.

17. מלכים א, א,לא.

18. מלכים א, ח,נד.

19. בראשית, פר' וישב, לז,י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

אבן משכית: הרמב"ם כתב שאבן משכית הינה אבן שהכינו אותה במיוחד להשתחויה.²⁰ רבינו חננאל, יראים, סמ"ק ורבינו יונה כתבו שזו רצפת אבנים.²¹

רצפת לבנים: כתב ראב"ן, בית הכנסת שהוא ריצוף ברצפת לבנים, נופלין בו על פניהם. ואפילו אם רצוף ברצפת אבנים, ובלבד שלא יפשוט ידיו ורגליו.²²

חשש לאבן משכית כשאין רצפת אבנים: כתב ריב"ש, שרי"ץ גיאת כתב בשם רב שרירא גאון, דאביי ורבא חיישי לאבן משכית אפילו לא היתה שם רצפת אבנים לפניהם, שמא היתה שם, וחרב המקום, ונבנה עליה כשהיא שם. אבל דעת הרמב"ם, דכל שיש דבר מפסיק בין פניו והאבן משכית, אינו אסור.^{23,24} וכן כתב ריא"ז, דשלא במקום רצפת אבנים, מותר להשתחוות בפישוט ידים ורגלים בכל מקום. ובהגהות אשרי כתב כרב שרירא, כגם כשאין רצפת אבנים, מותר בפישוט ידיים ורגליים, רק אם מטה קצת על צדו. וכן פסק הרמ"א.²⁵

השתחויה בלא פישוט ידים ורגלים: תוספות, ורא"ש כתבו שלפי התירוץ הראשון בגמרא ישנו איסור מדרבנן להשתחוות על אבן משכית אף כשאינו פושט ידים ורגלים, וכן פסקו רמב"ם וראשונים רבים. ראב"ן, אור זרוע, וריא"ז כתבו שאין איסור השתחויה בלא פישוט ידים ורגלים. הטור הביא בשם רב נטרונאי גאון שאין להדביק את הפנים מפני שנראה כמשתחוה למה שלפניו.²⁶

מצלו אצלו: הגאונים ורש"י פירשו שאביי ורבא היטו על הצד משום שהם חשובים, ועל הצד אינו נחשב לנפילת אפיים.²⁷ תוספות, מהר"ם, רא"ש ומרדכי ביארו, שאביי ורבא היטו כדי שלא לעבור על איסור השתחויה על אבן משכית.²⁸ מהרמב"ם משמע שני הדברים.²⁹ מחזור ויטרי והגהות אשרי ביארו שהטו כדי שלא ייראה כמשתחוה למה

20. וכך נראה שכוונת האונקלוס, שתרגם אבן משכית "אבן סגדא", אבן השתחויה. וכעין זה בתרגום יונתן: "אבן מציר". ובאופן דומה בדעת זקנים: אבן שיש בו צורה ובנ"א מסתכלין בה ומשתחויים עליה.

21. וכך נראה שהבין רש"י בפירושו על התורה, שכתב: ואבן משכית - לשון כסוי, כמו "וְשִׁפְתַי כְּפִי" (שמות לג, כב), שמכסין הקרקע ברצפת אבנים. ור' משנ"ב (ס"ק מ, בהקדמתו). מקורות: רמב"ם (ספר המצוות, ל"ת מצוה יב). וכן בספר הבתים (ספר המצוה אזהרה יב). ר"ח (כ"ב ב'). יראים (ס"ל שן). סמ"ק (ס"ל קפ). רבינו יונה (שערי תשובה שער ג ס"ל צב).

22. נראה מדבריו שברצפת לבנים אין איסור. וכן הבינו מספר אחרונים ברמב"ם (ר' מג"א קלא ס"ק כ), וכן פסק המשנ"ב (ס"ק מא), וביאר, דאבן כתיב, ולבנה לאו אבן הוא כדכתיב (בראשית, פר' נח, יאג), "וַתְּהִי לָהֶם הַלְבָנָה לְאָבֶן".

23. זה לשון הרמב"ם: "וּמִפְּנֵי זֶה נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַצִּיעַ מַחְצָלוֹת בְּבֵתֵי כְּנִסְיוֹת הַרְצוּפוֹת בְּאֲבָנִים, אוּ מִיְנֵי קֶשׁ וְתַבְּנֹ, לְהַבְדִּיל בֵּין פְּנֵיהֶם וּבֵין הָאֲבָנִים".

24. ומ"מ אפשר לומר שלזה נהגו הכל בנפילת אפיים בישיבה, שהיא כדרך ההטיה של אביי ורבא, ואין זה כלל דרך השתחואה. ריב"ש.
25. אור"ח קלא, ח. וכתב הפרי חדש, שדברי הרמ"א סותרין אהדדי, שבהמשך דבריו כתב שביום הכיפורים יציעו עשבים כדי שיוכלו לעשות פישוט ידיים ורגלים, ולא הצריך הטיה. ור' מג"א (ס"ק כב), ומשנ"ב (ס"ק מד). מקורות: רב שרירא ורב האי (אוצה"ג, ברכות, חלק השו"ת ס"ל רכט). אשכול (הל' תפילה). ריא"ז (הלכה ב סימן ט). ריב"ש (שו"ת ס"ל תיב). רמב"ם (עבודה זרה ג, ז). הגהות אשרי (ברכות, ה, ס"ל כב).

26. מקורות: תוספות (כב, ב). מהר"ם (שו"ת מהר"ם דפוס ברלין ס"ל צד). רא"ש (ס"ל ד). מרדכי (ס"ל תתז). רמב"ם (עבודה זרה ו, ח). סמ"ג (ל"ת מג). מאירי (בית הבחירה כב, ב). רבינו ירוחם (נתיב יז חלק ד). החינוך (מצוה שמט). ראב"ן (מגילה ס"ל תכו). ריא"ז (מגילה פ"ג הלכה ב ס"ל ט). אור זרוע (הלכות תפילה ס"ל צג).

27. וכן כתבו רא"ש ור"ן בדעת הרי"ף: משמע מתוך דברי הרב אלפסי שחיבר אלו המימרות יחד, דסבירא ליה דהא דמצלי אצלווי היינו משום ההיא דרב אלעזר, דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו.

28. תוספות כתבו כך גם בשם רב האי גאון. אך לכאורה סותר את תשובתו בה כותב להדיא שרק אדם חשוב צריך להטות את עצמו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שלפניו,³⁰ הרמ"א פסק כרא"ש.³¹

הטיה על הצד: גאונים וראשונים רבים, כתבו שצריך להטות על צד שמאל³². והמכתם כתב, אפילו בשחרית, ולא חיישינן לתפילין שבידו השמאלית. והרוקח כתב שצריך להטות על צד ימין³³. והשו"ע כתב שהמנהג להטות על צד שמאל. והרמ"א כתב שכשמניח תפילין יטה על ימין וכשאינו מניח תפילין יטה על שמאלו.³⁴

אדם חשוב: רשב"א כתב שרק כאשר מתפלל עם הציבור אסור ליפול על פניו. ראבי"ה, תוספות ועוד, כתבו שאסור כאשר מתפלל על הציבור.³⁵ הרא"ש והמרדכי כתבו דוקא כשהוא מתפלל בפני הציבור ובשביל הציבור.³⁶ ראב"ד כתב שזו מחלוקת גרסאות. רבינו יואל הלוי כתב שאסור רק כאשר הוא היחיד בציבור שנופל על פניו. והשו"ע כתב שאסור ליפול על פניו כשמתפלל על הציבור.³⁷

נפילת אפים בפורים: רב עמרם גאון כתב שנופלים אפים בפורים.³⁸ רש"י, רמב"ם, תוספות ועוד, כתבו שאין ליפול אפים בפורים.³⁹ וכן פסק השו"ע.⁴⁰

29. שכאשר מטה על צידו אין איסור לאדם חשוב ליפול על פניו, ואין איסור השתחויה על אבן משכית. שכן הביא דין זה גם בהלכות עבודה זרה, בהקשר של איסור השתחויה על אבן משכית, וגם בהלכות תפילה בהקשר של איסור נפילת אפים לאדם חשוב. וכן כתב בדעתו הכס"מ.

30. וכך הביאו האור זרוע והרא"ש בשם רב האי גאון. וכאמור, לכאורה זה סותר את תשובתו ואת דברי הראשונים האחרים בשמו.

31. או"ח קלא, ח. מקורות: רב נטרונאי גאון (הו"ד במנהיג, אוצה"ג ברכות חלק התשובות סי' רלא). רב האי גאון (אוצה"ג, ברכות, חלק התשובות, סי' רכט; הו"ד בשבה"ל). רש"י (כגא). תוספות וריטב"א (מגילה כב, ב). רי"ף ור"ן (מגילה יג א ברי"ף). מחזור ויטרי (סי' צג). ספר הפרדס (סי' יח). מהר"ם (שו"ת דפוס ברלין סי' צד). רא"ש (סי' ד). רמב"ם (עבודה זרה וז; תפילה ה, ד).

32. ומפני שנפילת אפים הוא על ענין צער צריך על השמאל. ושמענו טעם מפני ששם מלאך רע עומד וכל דבר של צער בשמאל ואינו מקטרג. רב האי גאון. משום דתנינן תמן הסיבת שמאל שמה הסבה וזוהי הסבת בני חורין ומלכים הלכך באותו צד שנראה כבן מלך ואיש חורין באותו צד צריך ליכנע לפני המקום. והר"ר מאיר נר"ו נתן סימן לדבר על שם שמאלו תחת לראשי. ורבי בנימין אחי נר"ו פירש הטעם לפי שמצינו שכשאדם מתפלל שכינה מימינו שנא' ה' צלך על יד ימינך ואומר שוית' ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט נמצא כשהוא נוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה, ואם היה מוטה על צדו הימני הפך הדבר ולא יתכן לעבוד לחזור אחוריו כנגד רבו. שבלי הלקט. זכר לתמיד שנשחט ששוכב על צדו השמאלי. כלבו.

33. כי השכינה כנגד אדם שוית' ה' לנגדי תמיד, וכשמוטה על ימינו והשכינה כנגדו מכיון שמאלו תחת לראשי וימנו תחבקי. רוקח.

34. או"ח קלא, א. ודעת הגר"א שהעיקר כמחבר, דתמיד על שמאל. וכתב המשנ"ב (ס"ק ו), דאפילו לדידיה, אם מתפלל בביהמ"ד והעולם נוהג כרמ"א, אסור לשנות משום 'לא תתגודדו'. מקורות: רב נטרונאי גאון (מובא בטור או"ח קלא). רב שרירא גאון (שערי תשובה סי' רה). רב האי גאון (שערי תשובה סי' רה). אור זרוע (הלכות פסחים סי' רנו).

35. דומיא דְעַי. ראבי"ה.

36. אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו, שפיר דמי. דהיכא דמתפלל על הציבור בצבור, כסיפא ליה מלתא, שמהרהרין עליו שאינו הגון ואינו ראוי ליענות. רא"ש.

37. או"ח קלא, ח. וביאר המשנ"ב (ס"ק לח), פירוש, ובפני הציבור. דכסיפא ליה מילתא שמהרהרין שאין הגון ואין ראוי ליענות. אבל בביתו, אפילו מתפלל על הציבור, מותר. ואפילו בפני הציבור, (אסור) דוקא כשהוא לבדו נופל על פניו ואין הקהל נופלין עמו. דאם כל הקהל נופלין אזי אם אין ח"ו נענים, אין גנאי כל כך להאדם חשוב, דלא עדיף הוא מכלל הציבור. מקורות: ראבי"ה (תענית סי' תתסז). רבינו יואל (הו"ד בראבי"ה).

38. שאין דומה פורים לכל מועדים ולחנוכה, שבכולם אנו גומרים את ההלל ואומרים זה היום עשה ה', ואילו בפורים אין אנו אומרים. ואע"פ שמשום שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ הוא, סוף סוף הרי אנו אומרים יום נס הוא ונגאלו ישראל בו מלהשמיד ולהרג ולאבד, וצריכין אנו לבקש רחמים שיפדנו ויגאלנו באחרונה כבראשונה. רב עמרם גאון.

39. משום דכתיב ימי משתה ושמחה. תוספות.

הלימוד היומית לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח הלכות נפילת אפים, סימן קלא)

- א. אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים. כשנופל על פניו, נהגו להטות על צד שמאל. **הגה:** ויש אומרים דיש להטות על צד ימין, והעקר להטות (ריב"ש סי' רי"ב ובית יוסף בשם הרוקח) בשחרית כשיש לו תפלין בשמאלו, על צד ימין משום כבוד תפלין; ובערבית, או כשאין לו תפלין בשמאלו, יטה על שמאל (מנהגים). ולאחר שנופל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מישב, וכל מקום ומקום לפי מנהגו; ומנהג פשוט לומר: ואנחנו לא נדע כו' וחצי קדיש אשרי למנצח (טור), ואפלו בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בראש חודש וחנוכה ופורים וערב פסח וערב יום כפור וט"ו וט' באב (מנהגים וע"ל סי' תקנ"ט).
- ב. נפילת אפים מישב, ולא מעמד. **הגה:** יש אומרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחנון בלא פנים, וכן נוהגים (בית יוסף בשם רוקח סי' שכ"ד). וחצר בית הכנסת הפתוח לבית הכנסת, (מהרי"ל) או בשעה שהצבור מתפללין אז, אפלו יחיד בביתו אומר תחנון בנפילת אפים (דברי עצמו פי' אגור).
- ג. אין נפילת אפים בליקה; ובלי אשמרת נוהגים לפל על פניהם, שהוא קרוב ליום.
- ד. אין אדם חשוב רשאי לפל על פניו כשמתפלל על הצבור, אלא אם כן הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון. **הגה:** וכן אסור לכל אדם לפל על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפלו אין שם אבן משכית (הגהות אשרי סוף פ' תפלת השחר וריב"ש סי' תי"ב); אבל אם נוטה קצת על צדו, מתר אם אין שם אבן משכית; וכן יעשו ביום כפור, כשנופל על פניהם, (אם) [אין] יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הפרקע, וכן נוהגין (מרדכי).
- (או"ח הלכות פורים, סימן תרצג)
- ג. אין קורין בו הלל, ואין נופלים על פניהם. **הגה:** ואין אומרים למנצח ולא אל ארץ אפים (מנהגים ובית יוסף בשם תוספות).

40. או"ח קלא, תרצג, מקורות: רב עמרם גאון (סדור רב עמרם גאון ח"ב סי' עב). רש"י (תוספות מגילה ה' ב', ד"ה שאסורים). רמב"ם (הלכות תפילה פרק ה הלכה טו). תוספות (מגילה ד, ד"ה פסק).